

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Afrikanska slavar, svenska spinnerskor och västindisk bomull

Hollsten, Laura; Weiss, Holger

Published in:
Genus, arbete och landsbygd

Published: 01/01/2025

Document Version
Final published version

Document License
CC BY-NC-ND

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Hollsten, L., & Weiss, H. (2025). Afrikanska slavar, svenska spinnerskor och västindisk bomull: Från råvara till garn i 1700-talets transatlantiska varukedjor. In A. Ahlbäck, J. Ilmakunnas, H. Lindberg, & P. Markkola (Eds.), *Genus, arbete och landsbygd: En livsvärld i rörelse 1500-1960* (pp. 199-224). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland; No. 883). Svenska litteratursällskapet i Finland.
<https://www.sls.fi/publications/genus-arbete-och-landsbygd/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Laura Hollsten & Holger Weiss

Afrikanska slavar, svenska spinnerskor och västindisk bomull

Från råvara till garn i 1700-talets
transatlantiska varukedjor

I SLUTET AV MAJ 1798 publicerade *Åbo Tidningar* en anmälan om att grosshandlaren Daniel Asplund och fabrikören Anders Fredin saluförde bomullsgarn i Stockholm. Nyheten var knappast produkten; garn, tyger och kläder av bomull hade bjudits ut redan tidigare av diverse handlare och skeppare i Åbo.¹ Inte heller var tillverkningen av bomullstyger någon nyhet i det svenska riket eftersom det vid slutet av 1700-talet fanns bomullsspinnerier i ett flertal städer, huvudsakligen i Stockholm, Norrköping och Göteborg, samt en utbredd förlagstillverkning bland allmogen i Dalarna och i Västgötaland.² Vad Asplund och Fredin uppenbarligen tycks ha ansett vara värt att framhäva var att det i deras fall rörde sig om ett nytt mekaniskt spinneri ”på engelska viset” som använde ”god Westindisk bomull” som råvara.³

Samma anmälan publicerades ett par månader senare i såväl *Inrikes Tidningar* som *Posttidningar*.⁴ I alla tre annonser gällde nyheten såväl råvaran som tillverkningen. I det här kapitlet följer vi råvaran, nämligen bomullen, från Västindien till Sverige. I den första delen utreder vi bomullens historia på de västindiska öarna och fäster blicken på utbredning, arbetsfördelning och avkastning. Asplunds och Fredins annons upp lyser visserligen om att deras mekaniska spinneri nyttjade västindisk bomull, men frågan är huruvida det är tänkbart att råvaran uttryckligen

kom från den svenska västindiska kolonin Saint Barthélemy, antingen som odlad på ön eller via mellanhänder från andra västindiska öar. I kapitlets andra del undersöker vi vad som hände med den västindiska bomullen i Sverige, i den mån det går att utröna ur de tillgängliga källorna. Bomullen står således i fokus för vår studie som följer en slavproducerad jordbruksvaras omvandling till en kvinnoförädlad handelsvara i det sena tidigmoderna Östersjöområdet.

Gällande bomullen på Saint Barthélemy bygger studien på vår tidigare forskning kring temat.⁵ Vi har kunnat visa att bomull visserligen odlades på ön men frågan om omfång och avsalumarknader har inte tidigare undersökts. Okänt är inte minst huruvida det fanns en efterfrågan i Sverige på bomull odlad eller magasinerad på Saint Barthélemy. Svenskflaggade fartyg seglade årligen till och från ön från och med mars 1785 då den svenska guvernören Samuel von Rajalin tog Saint Barthélemy i kronans besittning. Huvudsakligen återvände fartygen med sin last till hemmahamnarna i Göteborg och Stockholm. Ett flertal av dem innehöll bomull i returlasten, vilket tidigare forskning har kunnat påvisa.⁶

Det teoretiska perspektivet utgörs av varukedjeanalys. Begreppet varukedja härrör från världssystemanalys och åsyftar nätverk av arbets- och produktionsprocesser som resulterar i en vara som exporteras, importerar, saluförs och konsumeras.⁷ Analysen gäller grupper av ekonomiska aktörer och aktiviteter som bidrar till produktionen och saluförandet av en vara. Varukedjan börjar med en råvara, i detta fall växter från bomullssläktet *Gossypium*. Odlingen av bomull förutsätter att ett flertal aktörer medverkar: odlare, avlönat tjänstefolk, slavar, arbetsdjur. Därtill kommer de olika faserna av transport, själva produktionen av bomullstextil och saluföring.

Odlingen av bomull på Saint Barthélemy upplevde ett uppsving från senare hälften av 1780-talet till och med början av 1810-talet. På grund av bomullsboomens kortvarighet är bomullsodlingen sparsamt dokumenterad jämfört med sockerodlingen, men ett antal källor från danska, engelska, franska och holländska kolonier visar på bomullens betydelse.⁸ I vår studie utnyttjar vi Svenska Västindiska kompaniets handlingar samt samtida tidningsmaterial för att undersöka utbud och efterfrågan på den västindiska och den saintbarthélemyska bomullen.⁹ Kompaniet, som grundades 1786, kom att bli den huvudsakliga

importören av västindisk bomull till Stockholm fram till början av 1800-talet. Till skillnad från övriga aktörer och handelshus i Stockholm och Göteborg som under denna period handlade på Västindien och Saint Barthélemy lämnade kompaniet ett till stora delar heltäckande arkivmaterial vilket ligger som grund för vår varukedjeanalys av bomullen från Västindien till Sverige i den senare delen av vår studie. Slutligen utreder vi frågan varför Asplunds och Fredins mekaniska spinneri var en nyhet och huruvida den västindiska bomullen lyckades slå igenom i Sverige.

Bomullen i Karibien

Bomull odlades under tidigmodern tid i Asien, Karibien och på den amerikanska kontinenten. Bomullen var en del av de globala flöden som rörde sig över haven då konsumtionen av bomullstyger ökade i Europa. Tillsammans med sockret var bomullen en central motor i utvecklingen av industrialiseringen och den moderna kapitalismen. Levanten, det vill säga östra Medelhavsområdet och Osmanska riket, var en betydande exportör av bomull till Europa och Sverige innan den västindiska bomullen vann insteg på marknaden.

Bomull växer vilt som buskar eller träd i tropiska områden men odlas även i tempererade klimat. Den västindiska bomullen (*Gossypium barbadense* och *Gossypium hirsutum*) i det förkoloniala Karibien växte vilt på buskar och odlades av arawak-folk.¹⁰ *Gossypium barbadense* härstammar trots sitt namn – växten namngavs av Linné som en bomullsart som påträffas på Barbados – i området som senare blev Peru och Ecuador och arten började småningom odlas på alla kontinenter. Den europeiska bomullsodlingen i Västindien kom dock i gång långsamt – på 1500- och 1600-talen importerades bara små mängder bomull från Nya Spanien och Brasilien till Europa.¹¹ På grund av att andra lukrativa grödor på 1600-talet kunde odlas med framgång på de karibiska öarna praktiserades bomullsodling inte i någon stor skala. Även om bomull odlades på Barbados på 1640-talet och började odlas på Jamaica på 1670-talet, hamnade grödan i skymundan av den allt mera lönsamma sockerodlingen. Odlingen fortsatte dock i viss mån i torra områden som inte lämpade sig för sockerodling, såsom på sydöstra Barbados.¹²

På de fransktägda öarna förekom bomullsodling särskilt på Guadeloupe. Redan i början av den franska närvaron i Karibien, 1635–1650, försökte *Compagnie des Isles de l'Amérique* befrämja bomullsodling för att förhindra en överproduktion av tobak. Odling och export förekom dock bara i liten skala.¹³ År 1671 upptog bomullen bara 86 *carré* (en *carré* cirka en hektar) på Guadeloupe, knappt 1,3 procent av den totala odlade marken, och den spelade en ännu mindre roll som kommersiell gröda på Martinique.¹⁴ Under senare hälften av 1600-talet minskade bomullsodlingen, dels på grund av att marknaden för bomull i Frankrike var förhållandevis liten och behovet delvis kunde fyllas med bomull från Levanten, dels på grund av att bomull var en omfattande exportvara som krävde mycket utrymme. Dessutom var det sena 1600-talet en tid då sockerodlingen började vinna mark och visade sig vara mera lukrativ än bomull. En ytterligare faktor var att användningen av bomullstyg var mera sällsynt i Frankrike än i England; enligt Christian Schnakenbourg var den årliga konsumtionen av bomull per capita nästan tio gånger högre i England än i Frankrike under 1600-talets sista år.¹⁵

På 1700-talet expanderade bomullsodlingen i takt med att efterfrågan på bomullstyg i Europa ökade. Särskilt den expanderande engelska textilindustrin stimulerade marknaden. Då England 1614 exporterade 12 000 stycken bomullstyg ökade mängden så att siffran mellan 1699 och 1701 var 877 789 stycken årligen.¹⁶ Tack vare den större efterfrågan kom bomull att odlas på mindre gårdar och plantager i alla karibiska kolonier. Under perioden 1750–1800 kan man tala om en verklig bomullsboom och i flera fall blev bomull den viktigaste odlingsväxten efter sockret, i vissa fall till och med den viktigaste.¹⁷ Bomullsexporten från Västindien ökade kraftigt under andra hälften av 1700-talet, till exempel mellan 1781 och 1791 fyrfaldigades exporten från engelska öar. Marknaden för bomullstyg ökade i Frankrike och expanderade fram till revolutionen; exporten av *coton des Isles* från Saint Domingue fördubblades under samma period.¹⁸

Bomullen var en viktig gröda även i danska kolonier. Danskarna ägnade sig åt bomullsodling på Saint Thomas redan i slutet av 1600-talet – 81 av 101 plantager var ägnade åt bomullsodling under tidigt 1690-tal.¹⁹ Odlingen kom i gång i hela danska Västindien under 1700-talets första hälft, dels eftersom Saint Thomas redan kunde

uppvisa vissa framgångar med grödan, dels eftersom bomullsodling, särskilt på Saint John, sågs som en möjlighet att utnyttja fattiga vita familjer som buffertar gentemot slavuppror.²⁰ I likhet med situationen i danska Västindien var bomullsodling på engelska, franska och holländska öar populärt bland odlare med mindre egendomar som inte hade tillräckligt med kapital för att anlägga en sockerplantage och bland odlare i nyligen röjda områden där det var behändigt att börja med bomull som första gröda för att sedan använda vinsten till att anlägga en sockerodling.

Den första folkräkningen i Saint Croix 1736 listade 42 familjer som odlade bomull.²¹ De danska myndigheterna rekryterade aktivt invandrare från omkringliggande engelska öar och de bomullsodlande familjerna kom huvudsakligen från Anguilla och Brittiska Jungfruöarna där bomull varit en viktig odlingsväxt. Även danska kolonister ägnade sig åt bomullsodling. Den danska bokhållaren Reimert Haagensen, som ägde både en sockerplantage och en bomullsplantage, noterade att en bomullsplantage blev betydligt billigare genom att den första skörden kunde bärgas sex månader efter plantering och färre byggnader och slavar behövdes. Enligt hans beräkning kunde en odlare med hjälp av fyra till åtta slavar leva bekvämt samtidigt som han kunde ackumulera kapital som sedan kunde investeras i land och slavar.²² För vissa odlare blev bomullen en övergående fas som förberedelse för den mera krävande sockerodlingen medan andra fortsatte med odlingen av bomull.²³ Den livskraftiga bomullsperioden på Saint Croix upphörde efter sekelskiftet 1800, dels på grund av utarmning av jorden, dels på grund av höjda sockerpriser efter revolutionen i Saint Domingue. Omkring 1815 hade bomullsplantagerna försvunnit medan sockerplantagerna blev ett mera framträdande inslag i landskapet.²⁴

Liksom Haagensen rekommenderar även den engelska politikern och plantageägaren på Jamaica Bryan Edwards bomullsodling på de brittiska öarna när han redogör för bomullsodlingens fördelar i sin noggranna beskrivning av bomullsodling i Västindien.²⁵ Enligt Edwards hade engelska kolonier inte kunnat uppvisa någon högklassig bomullsproduktion – den bästa bomullen kom enligt honom från de holländska plantagerna i Berbice, Demerara och Surinam samt från Cayenne. Han noterar att situationen dock hade förändrats 1780 då Jamaica, Santo Domingo och Tobago började utveckla produktionen. Edwards beräk-

ningar visade att bomullsproduktion var lönsam men han varnade för sårbara element såsom regn och skadedjur – han beskriver ett ”melankoliskt” händelseförlopp på Bahamaöarna där en mängd som skulle motsvara 280 ton bomull åts upp av larver 1788.²⁶

Fördelarna som Edwards nämner var desamma som Haagensen och flera andra samtida skribenter omtalar: fröna kunde sås direkt i jorden som därför inte krävde någon bearbetning utöver röjning av tidigare växtlighet. Bomullen trivdes i torr och stenig jord förutsatt att jorden inte blivit urlakad som resultat av tidigare odling. Överlag trivs bomull bäst i torra förhållanden – fuktig jord får plantan att utveckla grenar och löv på bekostnad av blommorna. Hårda regn kunde äventyra hela skörden.²⁷ På grund av mindre arbete, sammanfattade de samtida iakttagarna, behövdes mindre arbetskraft vilket betydde färre dyrköpta slavar.

Även om bomullsodlingen krävde färre slavar än den arbetsintensiva sockerodlingen var arbetet hårt. Bomullsfibern växer på busken som en fröskida som skördas, varpå de fina vita bomullshåren kring växtens frön rengörs från fröna. Enligt den preussiske resenären Albert von Sack, som kunde observera bomullsodling i Surinam i början av 1800-talet, var 300 buskar en lämplig mängd på ett tunnland. Trettio till fyrtio slavar krävdes för arbetet för att odlingen skulle vara produktiv. Marken måste röjas och fröna sås i jorden. Slavarna tryckte små hål i jorden med fingret eller med käpp och sådde tre eller fyra frön i varje hål.²⁸

En skotsk arbetare på Carriacou under tidigt 1800-tal beskriver arbetsprocessen på en bomullsplantage.²⁹ Före gryningen kom förmannen och kallade slaverna och tjänarna till arbetet som klockan nio avbröts av en halv timmes frukostrast. Måltiden intogs antingen ute på fältet eller i huset – slaverna medtog sin egen mat. Arbetet fortsatte till klockan ett då ”middag” intogs, och fortsatte efter en timme fram till en halv timme före solnedgången. Därefter fick arbetsfolket skära gräs åt godsets boskap. Arbetslagen – där en del av slaverna varken förstod engelska eller franska – arbetade under strikt övervakning så att bomullsplantorna inte skulle ta skada vid ogräsrensningen. Plantorna måste beskåras några gånger för att all sav skulle överföras till baljorna innan bomullen kunde skördas.³⁰ Slaverna drog det fluffiga materialet från de vassa fröna och lade det i säckar eller korgar som

de bar på ryggen. Efter plockningen spreds bomullen ut för att torka innan den kunde rensas för att separera fibern från fröna.

Rengöringen av bomullen var en arbetskrävande sysselsättning som redan tidigt gjordes med maskin. Den franska missionären och jordägaren Jean-Baptiste Labat beskriver en rudimentär maskin som bestod av en träram med räfflade rullar genom vilka den skördade och torkade bomullen passerade så att fibrerna landade i en öppen säck medan fröna föll till marken. Edwards nämner en maskin som han kallar *gin*, som rensade den skördade bomullen.³¹ En maskin där bomullsfröna forslades genom rullar utvecklades i Karibien med både manuella, fotdrivna och djurdrivna modeller.³² En slags kulmination i utvecklingen av den karibiska modellen skedde 1788 då Joseph Eve på Bahamas utvecklade en effektiv *self-feeding gin* som bara krävde en person för att drivas.³³ Nya versioner av maskinen som är känd under namnet *cotton-gin* utvecklades och patenterades av Eli Whitney 1794 och av Hodgen Holmes 1796. När rensningen började ske maskinellt fortsatte rengöringen för hand och bomullen packades i säckar för att sändas till hamnen för transport eller marknaden för försäljning. Det är oklart om maskinen som beskrivs drevs manuellt av slavar eller av arbetsdjur. Maskinerna kunde i allmänhet drivas av vind, vatten, slavar eller djur. Transporten av bomullen krävde emellertid alltid dragdjur. I den första fasen av varukedjan återfinns därmed djur, avlönade tjänare, maskiner, slavar och godsägare.

Bomullen på Saint Barthélemy

Den svenska kronan erhöll Saint Barthélemy av Frankrike 1784. Den omkring 22 kvadratkilometer stora ön ligger i den norra delen av Små Antillerna, närmast omgiven av Saint Martin, Saint Eustatius, Saint Christopher (Saint Kitts), Saba och Barbuda. Ur ett franskt perspektiv var ön en perifer besittning – för obetydlig för att ha en egen styrelse, för karg och torr för att ha en ekonomisk potential, och befolkningen var för liten för att utgöra ett politiskt hot mot de närliggande nederländska eller brittiska öarna. För svenskarna hägrade i första hand att omvandla sin koloniala besittning till en regional frihamn. Härav följde att den koloniala regimen gick in för att etablera en stad som sedermera fick namnet Gustavia och satsa på dess utveckling på bekostnad

av landsbygden.³⁴ Den senare ansågs av svenskarna ha föga potential utöver bomullen som var öns enda exportgröda.

Enligt folkräkningen i mars 1785 var öns jord indelad i 592 *Quarré de terre* eller jordkvadrater av vilka 168 var planterade med bomull och 116 med livsmedel, resten eller 308 *Quarré de terre* utgjordes av ouppodlad jord och skog. Befolkningen uppgick till 458 vita, 10 fria "couleurt folk" och 281 svarta, det vill säga slavar, av vilka 150 var över 14 år, 119 under 14 år och 12 beskrevs som "gamla och odågliga". Ytterligare fanns det en häst, 55 hornboskap, 1327 getter och får samt 42 svin.³⁵ Uppgifterna i folkräkningen antyder att bomullen torde ha varit en viktig inkomstkälla för de franska kolonisterna emedan den upptog nästan en tredjedel av odlingarna.

En liknande beskrivning av bomullens betydelse lämnas i en av de tidigaste svenska skildringarna av ön, publicerad i *Göteborgs Allehanda* av en icke namngiven författare i augusti 1785. Skribenten beklagar visserligen öns dåliga jordmån men framhäver att mer än en åttondedel av ön var uppodlad "och det endast till bomullsplantager". Vidare visste författaren berätta att "imellan 2 a 300 skeppund eller balar bomull, var bal räknad till 80 a 90 Rdr Specie, har utgjort öns årliga förnämsta export." Därtill exporterade kolonisterna getter och får i "myckenhet" till de omkringliggande öarna. Den mest betydelsefulla poängen var dock författarens resoluta omdöme om öns enda exportgröda: "Den bomull [som] här växer är den bästa i hela Westindien [...]"³⁶

Ett år senare publicerades två texter i Sverige som kommenterade den nyförvärvade svenska kolonins förhållanden. Texterna skiljde sig dock markant i bedömningen av öns potential. Medan skeppsprästen Sven Dahlmans reseskildring framhävde öns efterblivenhet och det till synes hopplösa företaget att utveckla ön till ett plantagesamhälle kom läkaren och lantmätaren Samuel Fahlberg i en uppsats till Vetenskapsakademiens handlingar att ta fasta på de möjligheter bomullen gav.³⁷

Ett par år senare återkom Fahlberg med ett nytt inlägg om bomullsodlingens möjligheter på Saint Barthélemy i en ny uppsats i Vetenskapsakademiens handlingar. Enligt Fahlberg var bomullsplantan tålig och kunde odlas mer eller mindre överallt på ön, alltifrån de mer karga bergsryggarna till sjöstranden. Det viktigaste var att platserna inte var alltför utsatta för ostliga vindar, det vill säga de tropiska stormarna. Två slavar räckte för att ett hemman skulle kunna odla en *carré*. Bomulls-

plantan planterades turvis med majs, sorghum och ”angoliske ärter” (*Cytisus Cajan L.*) i samma rad, det vill säga i en form av samodling; de tre senare grödorna gav bomullsplantorna skydd och tjänade dessutom som baslivsmedel för såväl de vita som slavarna. Bomullsplantan gav minst två skördar per år om den fick rätt skötsel. Enligt Fahlberg kunde en *carré* ge upp till 400 skålpund bomull, men vanligare var att avkastningen stannade vid 160–200 skålpund eftersom parasiter och oväder ofta skadade delar av odlingen. Efter den andra skörden revs plantan upp och nya frön såddes antingen i februari–mars eller i augusti–september.³⁸

Vid en jämförelse mellan bomullsodlingen på Saint Barthélemy och andra öar kan noteras att miljöförhållanden spelade en stor roll. På många öar, till exempel Barbados, odlades bomull bara i torra områden, men eftersom en stor del av Saint Barthélemy var karg blev bomullens andel stor. Öns storlek och invånarnas resurser kan också ha bidragit till valet av odlingsväxter. På den lilla men fruktbara ön Carriacou var bomull den huvudsakliga odlingsväxten under 1790-talet eftersom ön var så liten att resurserna för sockerodling ansågs vara otillräckliga – i stället förväntades Carriacou producera en miljon pund bomull i året för att exporteras till Storbritannien och Irland.³⁹ På Saint Croix, där bomullen var en viktig odlingsväxt, verkar bomullen åtminstone delvis ha varit en språngbräda för anläggande av de mera resurskrävande sockerplantagerna. Bomullsodlingen på Saint Croix fick sin blomstringsperiod i mitten av seklet och upplevde en tillbakagång på 1790-talet.⁴⁰ Trots vissa skillnader torde arbetet på godsen ha varit likadant: slavar arbetade med sådd, ogräsrensning, bomullsplockning, rengöring och transport enligt samma metoder och tidtabell på de olika öarna.

Även på Saint Barthélemy var slavarnas arbetsinsats avgörande för bomullsodlingen, dock med den skillnaden att också de franska kolonisterna tvingades arbeta på plantagerna. Dock föreligger få beskrivningar av arbetsfördelningen mellan den vita och den svarta befolkningen. Troligtvis var de vita kvinnorna engagerade i bearbetningen av den skördade bomullen vilket framgår av en beskrivning av den 116 år gamla Angélique Aubin som sades spinna det finaste bomullsgarn ”medelst drillande mellan händerna”.⁴¹ Möjligtvis pekar denna iakttagelse även på att de vita invånarna inte använde sig av några

mera avancerade redskap. För slavarnas del tycks bomullsodlingens expansion ha medfört en ökad arbetsbelastning medan levnadsförhållandena hade ändrats föga. Här liksom i det övriga Västindien var deras dag inrutad i arbetstid och fritid. Fritiden varade mellan klockan 8 och 9 på förmiddagen och från 12 till 14 på eftermiddagen. Slavarna förväntades klara sig på en enformig diet av saltad sill och kassavamjöl. När de inte arbetade på fälten kunde de hyras ut i staden, för en summa av ”4 escalins om dagen till ägaren och en dito till negern för mat eller också får han 1 stop mjöl och ½ bouteille rum”.⁴²

Bomullsodlingens och -exportens uppsving under svenska tiden

Samuel Fahlberg var övertygad om bomullsodlingens nytta. Den kunde mer än någon annan näring ge öns invånare och den svenska kronan en anseelig vinst. Engelsmännen var speciellt intresserade av att köpa bomull från Saint Barthélemy, observerade han, och de betalade ett bra pris; en avkastning på 200 skålpund per *carré* inbringade 100 riksdaler per år. Från denna summa skulle sedan etablerings- och underhållskostnader för omkring 8–10 riksdaler dras av. En person som odlade 6–15 *carré* kunde således med tiden komma upp till en nettoinkomst på mellan 600 och 1350 riksdaler i året. Odlingens uppsving var enligt Fahlberg påtaglig de första åren under svenskt styre; ännu 1784 var den tämligen blygsam och endast inriktad på husbehovsodling, men tre år senare avkastade öns 127 gårdar 70 000 skålpund bomull. Värdet på skörden beräknade han till 12 000 *piaster gourdés* eller omkring 10 000 riksdaler. Med dessa inkomster menade han att invånarna skulle kunna köpa fler slavar, ytterligare utöka odlingsarealen och öka både sitt eget och den svenska kronans välstånd.⁴³

Fahlbergs uppskattningar om bomullen som framväxande exportkälla på Saint Barthélemy var ingalunda överdrivna. Ett par år efter svenskarnas ankomst rapporterade öns justitiarie Johan Norderling att ”odlingen av bomull har kommit igång, huvudsakligen som en följd av engelska inflyttare jämte deras slavar,”⁴⁴ något som även skeppsläkaren Christopher Carlander noterade i sin reseskildring från samma tidpunkt.⁴⁵ Just de engelskspråkiga inflyttarna tycks ha varit pådrivande medan Norderling beskrev de franska kolonisternas odlingar

som mindre framgångsrika.⁴⁶ Synbarligen hoppades någon på att även locka svenska intressenter att investera i bomullsplantager eftersom en sådan erbjöds till hugade köpare i *Dagligt Allehanda* i oktober 1790.⁴⁷ Trots detta framträder ett flertal franska familjer bland de största bomullsodlarna – och slavägarna. Den mest betydelsefulla var familjen Berniér vars medlemmar tillsammans ägde omkring 150 slavar. Andra stora slavägare var familjerna Berry och Brin samt Antoine Giraud, Abel Blyden och John James Manchester; de två sistnämnda tillhörde de engelskspråkiga inflyttarna.⁴⁸

Om bomullsodlingarnas omfång och avkastning under den svenska tiden föreligger få direkta uppgifter. Den svenska kolonialadministrationen var föga intresserad av att satsa egna medel på bomullsodlingarnas expansion utan nöjde sig med att med oregelbundna mellanrum rapportera till Stockholm om deras existens. Att landsbygden på ön drog till sig inflyttare stod dock utom allt tvivel. Visserligen var det staden Gustavia som under 1790-talet kom att flerdubbla sin befolkning genom inflyttning från de omkringliggande öarna men även landsbygden noterade en befolkningsökning; enligt Svenska Västindiska kompaniets agent Carl Dreyer uppgick öns befolkning 1796 till 3192 invånare varav 1141 bodde på landet.⁴⁹ Befolkningsutvecklingen på ön fluktuerade därefter med handelns upp- och nedgångar.

Landsbygdens befolkning var, till skillnad från stadens, relativt stabil. Av 1812 års befolkningsräkning framgår att den ökat till 1601 personer, varav 923 ”vita”, 90 fria ”couleurta” och 588 slavar; sammanlagt registrerade ön 5482 invånare.⁵⁰ Landsbygden höll dock på att genomgå en strukturell omvandling, noterade guvernör Stackelberg. Odlingen av bomull hade drastiskt gått ned på ön på grund av att priset på bomull hade sjunkit, anmärkte han bekymrat och visste berätta att bomullen ersatts av trädgårdsväxter ”vilka tillika med boskapsskötsel och fiske, nu utgöra landsbefolkningens huvudsakliga näringsgren”.⁵¹

Bomullens närvaro och odlingarnas presumtiva expansion under den svenska periodens första fyra årtionden korrelerar möjligtvis med att landsbygdsbefolkningen fördubblades under denna period, från cirka 750 i mars 1785 till ovannämnda cirka 1600 invånare 1812. Samtidigt ökade antalet slavar på landsbygden från cirka 280 till knappt 600. Några statistiska uppgifter eller ens kvalitativa uppskattningar om bomullsodlingarnas avkastning, skördens uppköpare eller mark-

naderna för öns bomull föreligger inte. De ovannämnda iakttagelserna av Carlander och Fahlberg ger dock en fingervisning om att det tycks ha varit brittiska uppköpare som varit de huvudsakliga intressenterna för öns bomull. En av dessa var handlaren Cox som i december 1795 drabbades av en anseelig förlust när hans magasin i Gustavia fattade eld och 50 balar bomull samt åtskilliga bomulls- och linnevaror förstördes.⁵² Huruvida bomullen hade odlats på ön eller om det var fråga om bomull från övriga västindiska öar framgår inte. Likaledes framträder nordamerikanska uppköpare i källorna och tidvis utskeppade de stora mängder bomull.⁵³ Vidare pekar uppgifterna i öns tidning *The Report of Saint Bartholomew* i början av 1800-talet på att Gustavia hade blivit en insamlingsort för västindisk bomull som skeppats till frihamnen på engelsk- och svenskflaggade kölar. Lokala och engelska handelsmän var inte de enda intressenterna som hörde av sig – tidvis kom även Svenska Västindiska kompaniets agenter att köpa öns bomull och lasta den ombord på kompaniets fartyg destinerade till Sverige.

Kompaniet och bomullen

Svenska Västindiska kompaniet (SVIK) fick sitt privilegium i oktober 1786 med en oktroy eller handelskoncession på 15 år. Kompaniet verkade på två orter: Huvudkontoret låg i Stockholm och verksamheten handhades av kompaniets direktion. I Gustavia fanns ett kontor som förestods av kompaniets agent som bistods av ett par assistenter. Både i Stockholm och Gustavia upprätthöll kompaniet magasin. Upphandling av laster för kompaniets fartyg destinerade till Gustavia handhades av direktionen som även ansvarade för försäljningen av returlasten. Direktionen i Stockholm och kontoret i Gustavia stod i regelbunden brevkontakt med varandra; den förra kunde sända promemorior gällande order om sammansättningen av returlasten, och kontoret i Gustavia gav upplysningar om vilka varor som efterfrågades i Västindien och skulle ingå i frakten som sändes till Gustavia. På denna punkt skiljde sig inte kompaniet från samtida handelsbolag. Avvikande var dock kompaniets dubbla uppdrag att även ansvara för administrationen av den svenska kolonin. Förutom guvernören, som var den svenska kronans representant och bekostades av Kungl. Maj:t, skulle de svenska tjänstemännen avlönas av kompaniet. För att finan-

siera dessa kostnader tilldelades kompaniet tre fjärdedelar av öns tull- och skatteintäkter.⁵⁴

Fram till kompaniets upplösning 1805 kom det att utrusta 21 expeditioner, av vilka 15 återkom till Stockholm.⁵⁵ Returlasten bestod huvudsakligen av socker och kaffe. Upphandlandet av kaffe begränsades dock tidvis av lyxförordningarna och förbudet mot kaffeimport till Sverige under 1790-talet. Dessa två produkter gav de bästa vinstmarginalerna när lasterna såldes på auktion i Stockholm. Sockret uppköptes i huvudsak av lokala sockerbruksägare, kaffet gick huvudsakligen på re-export.⁵⁶ Vid sidan om dessa två råvaror försåg kompaniets fartyg magasinerna i Stockholm med hudar, pockenholz och mahogny; ett flertal av dem var även lastade med bomull och i vissa fall var det explicit fråga om bomull från Saint Barthélemy, se Tabell 1, s. 212.

Kompaniet var ingalunda den första eller enda svenska aktören vars fartyg återvände från Västindien till svenska hamnar lastade med bomull mellan 1780- och början av 1800-talet. Enligt Pierre Strandbergs utredning avseglade sammanlagt 68 fartyg från Göteborg till Västindien under denna period, merparten eller 65 fartyg under perioden 1782–1800 och endast tre under perioden 1801–1806. Oklart är dock hur många som återvände med bomull i returlasten eftersom källorna är bristfälliga.⁵⁷ Strandbergs undersökning har dock uppgifter om returlasten för 14 återvändande fartyg; åtta av dem återkom med bomull. Huruvida den till Göteborg fraktade västindiska bomullen även bestod av bomull som hade odlats på Saint Barthélemy framgår enligt Strandberg inte av tolagsjournalerna eller de lokala tullhandlingarna för Göteborg.⁵⁸

Den andra destinationsorten för västindisk bomull var Stockholm. Uppgifterna om vilka och hur många fartyg utöver kompaniets som återvände med bomull är dock sparsamma. Enligt kompaniets agenter samt uppgifter i Öresundstullens register var i varje fall sju svenskflaggade fartyg lastade med bomull med destination Stockholm, av vilka tre år 1783–1786,⁵⁹ ett år 1798,⁶⁰ ett år 1803⁶¹ och tre år 1804.⁶² I regel bestod lasten av 1 000 à 1 500 skålpund bomull.

Utförelsen av bomull från Gustavia på svenska kölar var dock minimal i jämförelse med den på fartyg destinerade till andra europeiska hamnar. Några specifika uppgifter om engelsk eller nordamerikansk export av bomull föreligger tyvärr inte. En anteckning att kapten

Tabell 1. Svenska Västindiska kompaniets export av bomull från Västindien

År	Fartyg	Antal balar bomull	Varav antal balar från Saint Barthélemy	Källa (HoS)
1788	Enigheten*	6	6	Vol. 104; Vol. 182B
1790	L'Amitie	10	10	Vol. 105; Vol. 162; Vol. 168; Vol. 182B
1791	Wälkomsten**	11		Vol. 182B
1792	L'Amerique	18	6	Vol. 162; Vol. 146; Vol. 182B; Vol. 168
1793	Apparancen	5		Vol. 162; Vol. 146; Vol. 161; Vol. 182B
1795	L'Amerique	4		Vol. 161; Vol. 182B; Vol. 184D
1796	Apparancen	19	5	Vol. 161; Vol. 182B; Vol. 110; Vol. 169
1796	L'Amerique	15		Vol. 182B
1797	L'Amerique	16	9	Vol. 182B; Vol. 184D
1800	Triton***	28		Vol. 182B; Vol. 184E; Vol. 114;
1800	Apparancen	22		Vol. 184E, Vol. 170
1805	Triton	6		Vol. 117; Vol. 170
1806	Triton****	10		Vol. 184C; Vol. 170

* Bordades av ryska kapare vid returfärden och fördes till Köpenhamn.

** Tog in vatten vid returfärden och tvingades söka nödhavn på Saint Croix.

*** Bordades av engelska kapare vid returfärden och fördes till London.

**** Bordades av franska kapare vid returfärden och fördes till Saint Martins.

Jan Hansen från Hamburg seglade med 11 683 skålpund bomull i lasten till Kiel 1804 visar dock att den samtida frakten till Stockholm på kanske 2 000–3 000 skålpund utgjorde en bråkdel av utförseln av bomull från Gustavia.⁶³ Däremot är det oklart hur stor andel av den exporterade bomullen som hade odlats på ön och hur stor del som hade köpts upp i Västindien.

Tabell 1 visar tydligt att den största delen av kompaniets bomull inte härstammade från Saint Barthélemy. Merparten hade dess agenter köpt upp på omkringliggande öar, främst Guadeloupe, Martinique och Saint Martin. I en del fall kom bomullen ända från Surinam.⁶⁴ Den geografiska utbredningen av den bomull som handlades via Gustavia sammanfattades i en rapport om returlasten ombord på kompaniets fartyg *Apparancen* och *Triton* 1800: "[Den] hemsända bomullen var av bästa sort Guadeloupe, Anguilla, Saint Martin och Saint Barthélemy."⁶⁵ I och för sig skulle detta inte förvåna direktionen. Redan 1796 hade Johan Norderling i en rapport till direktionen understrukt att returlasterna till Stockholm ursprungligen kom från de franska öarna. Allt socker och kaffe, all rom och bomull som lastades i Gustavia kom därifrån.⁶⁶ Tio år senare antyder uppgifterna i *Report of Saint Barthélemy* samma geografiska uppsamlingsområde: Anguilla, Antigua, Guadeloupe, Martinique, Nevis och Saint Kitts. Ett markant uppsving för införseln inträffade i mars 1805 då tolv fartyg lastade med bomull anlände till Gustavia,⁶⁷ eventuellt medförde något eller några av fartygen de sex balar vilka lastades ombord på *Triton* som skulle avsegla någon månad senare till Stockholm. Samma år i september anlände elva fartyg lastade med bomull men den hade säkerligen inte rekvirerats av kompaniet utan re-exporterades av öns handlare till okända destinationer.

Direktionen var till en början intresserad av att köpa upp bomull och tycks ha hyst förhoppningar om att göra vinst även med denna vara. Visserligen hade kompaniets första verksamhetsår varit allt annat än fruktbara – Gustav III:s krig försinkade möjligheterna att utveckla handeln med Västindien och kompaniet kom i gång på allvar först efter fredsslutet 1790. Direktionen uppmanade sina agenter Jacob Elias Röhl och Hansen att upphandla 20–30 balar bomull som de skulle sända till Stockholm med kompaniets fartyg *Wälkomsten*.⁶⁸ Expeditionen blev dock allt annat än en upptrappning av verksamheten – *Wälkom-*

sten sprang läck när fartyget avseglade från Gustavia 1791 och tvingades söka nödhamn i Saint Croix.⁶⁹ Samma år kom även direktionen till insikt om att den västindiska bomullen, inklusive den från Saint Barthélemy, aldrig skulle kunna konkurrera med den levantinska, varken i pris eller i mängd.⁷⁰ Direktionens intresse för att importera bomull från Västindien till Sverige verkar därefter ha svalnat och man gav strikta order till kontoret att inte inhandla bomull ifall den var för dyr: ”[den] bör aldrig sändas såvida man ej får den till 20 pct bättre pris.”⁷¹

Trots detta anlände bomull med kompaniets fartyg under de följande åren. Till direktionens förtret blev man sittande med försändelserna – visserligen försökte man framgångslöst auktionera bort lasterna 1792, 1793, 1794 och 1795 men endast smärre mängder hittade hugade köpare.⁷² Den västindiska bomullen var för dyr och hade ingen större åtgång, varför man i slutet av 1795 manade kontoret att inte sända mer än 2 000 skålpund per fartyg.⁷³ Tydligt hade uppmaningen ingen större effekt och ett år senare röt direktionen till: ”rom, risgryn, cacao och bomull får aldeles intet till något pris upköpas eller afsändas,”⁷⁴ eftersom det erhållna partiet visade sig vara av dålig kvalitet.⁷⁵

Samma strikta order – förbud att köpa upp bomull – upprepades av direktionen 1797.⁷⁶ När den sedan fick höra att agent Carl Dreyer köpt ett parti (15 balar) surinamodlad bomull som han ämnade lasta ombord på *L’Amerique* följande år klandrade direktionen honom för att ignorera dess anvisningar.⁷⁷ Dreyer föll till föga och kunde följande år meddela direktionen att han sålt bomullen från Surinam med vinst,⁷⁸ vilket direktionen hälsade med lättnad: ”at den upköpta bomullen blifvit såld med avance är ganska väl emedan den ej här utan förlust kunnat afyttras.”⁷⁹

Ett år senare hade dock direktionens inställning till bomullen svängt ånyo. Nu uppmanades Dreyer att anskaffa 5 000–6 000 skålpund ”häst af Öens egen product som prefereras” som skulle ingå i *Apparancens* returlast.⁸⁰ Samma order upprepades de två följande åren.⁸¹ Under den engelska ockupationen av Saint Barthélemy 1801–1802 led visserligen kompaniets handel ett avbräck, men därefter återkom direktionen med sina uppmaningar att införskaffa bomull,⁸² även om det inte var fråga om några stora mängder och inköpet 1803 gick i stöpet på grund av för höga priser.⁸³ I sin sista order om returfrakten hösten 1805 uppmanade direktionen kontoret att inhandla 10 balar bomull – kompa-

niets oktroj hade kort innan avslutats men direktionen hade erhållit tillstånd att ännu sända ut en expedition med *Triton* till Gustavia för att ta hem redan uppköpta varor.⁸⁴

Asplund och bomullen

Kompaniets ändrade inställning till den västindiska bomullen i slutet av 1790-talet tycks i mångt och mycket ha berott på att direktionen funnit en uppköpare av sitt gamla lager i Stockholm. Fram till 1795 hade nästan ingenting gått åt men följande år registrerade kompaniets bokhållare att grosshandlare Daniel Asplund köpt fyra balar och året därpå övertagit hela 37 balar, det vill säga mer eller mindre hela lagret.⁸⁵

Daniel Asplund (1749–1804) räknades bland rikets mest förmögna grosshandlare och ägde sedan 1784 Bergsunds järngjuteri på Södermalm. Som fabrikör utvecklade han järngjuteriet till ett helt komplex bestående av olika fabriksanläggningar, såsom en puders- och stärkelsefabrik, ett blekeri, ett färgeri och ett sliperi.⁸⁶ Till skillnad från en rad andra framträdande samtida grosshandlare hade Asplund inga andelar i Västindiska kompaniet men stod dock i nära kontakt med kompaniets direktion, inte minst då hans järngjuteri fick en rad uppdrag att tillverka maskiner och järnföremål för försäljning i Västindien.⁸⁷

Asplunds kopplingar till och intressen i fråga om den västindiska bomullen kan följas tillbaka till mitten av 1790-talet då han lämnade in en anhållan till Manufakturdirektionen om att tillsammans med sina intressenter ”få inrätta kard och spinn machin”.⁸⁸ Kommerskollegiet beviljade 6.10.1794 Asplund tillsammans med sekreteraren Johan Gustaf Haldin, grosshandlaren P. Pahlin, fabriksidkaren Johan Elwius och And. Fredin ”här i staden [att] inrätta och driva kard- och spinn-maskiner för ull- och bomulls-spånad, jämte manufacturer av alla sorters bomull, linne, ylle Eloffs Kläder, Strump och Half Siden wäfnader, med alla dertill nödige tjenstewerk, såsom färgeri, Öfver-skärereri, tryckeri och blekeri.”⁸⁹ Detta företag, som ett par år senare beskrivs som ett ”härstädes inrättade bomullsspinneri”⁹⁰ till vilket Kommerskollegiet 1798 beviljade tolv års ”vanlige spinneripremier samt 24 000 riksdaler discontlån,”⁹¹ låg dock inte i anslutning till fabriksanläggningarna i Bergsund utan hade anlagts som mekanisk spinneriinrättning för skrubbing, kardning och spinnfat tillika med

ett bomullsspinneriverk vid Tvetaberg utanför Södertälje.⁹² Spinneriet, visste *Stockholms Post-Tidningar* berätta, var ett vattendrivet mekaniskt bomullsspinneri som var inrättat i en 52 alnar lång, 19 och en halv alnar bred och 6 alnar hög timmerbyggnad med 32 fönster-rutor. I spinneriet stod en rad maskiner, bland annat tio kardmaskiner, två dragstolar, två grovspinningsmaskiner och tio spinnstolar.⁹³

Den av kompaniet inskeppade västindiska bomullen kom således att förädlas i Asplunds bomullsspinneri. Under 1800-talets första år fortsatte Asplund med att upphandla merparten av kompaniets bomullslager: fyra balar 1800, 21 balar 1801 och elva balar 1802.⁹⁴ Huruvida hans bomullsspinneri enbart använde västindisk eller även levantinsk och annan bomull är dock okänt. Fåtaliga är även beskrivningarna av arbetsförhållandena på spinneriet i Tvetaberg. Av protokoll framgår emellertid att Kommerskollegium 1801 biföll Asplunds ansökan om att få utnyttja ”quinspersoner” från Kronospinneriet vid hans mekaniska spinneriinrättning för tillverkning av bomullsstrumpor ”som därtill var hugade och skicklige”. Uppenbarligen var det dock fråga om att spinnerskorna skulle utföra sitt värv i ”lämpliga rum” i Kronospinneriet och att Asplund skulle erlægga ”verderbörande ersättning” till Spinnhusfonden.⁹⁵ Även ute i Tvetaberg tycks spinneriets arbetskraft ha bestått uteslutande av kvinnor. År 1805 räknade Tabellverket Tveta församling (vilket upptog Tvetabergs spinneri) samt Simonstorp och Lerum som orter med huvuddelen kvinnliga arbetare.⁹⁶ En kortfattad notis från 1824 meddelar att spinneriet sysselsatte nio arbeterskor som tillverkade 3555 skålpund garn och 2352 alnar lärft till ett värde av 6100 riksdaler.⁹⁷ Tolv år senare hade dock spinneriet lagts ned, troligtvis för att verksamheten inte längre var lönsam.⁹⁸

Slutsatser

Asplunds förhävanden med den västindiska bomullen inträffade vid en tid då Karibien upplevde en bomullsboom. Den västindiska bomullsboomen var kopplad till den mekaniska textilindustrins utveckling och frammarsch, först i Storbritannien och mot slutet av 1700-talet även i Sverige. Bomull blev en viktig odlingsväxt på flera av de västindiska öarna, både på grund av marknaden och genom att bomull erbjöd en försörjningsmöjlighet som krävde mindre investeringar

än en sockerplantage. Det bör påpekas att Saint Barthélemy stod för endast en liten del av Karibiens bomullsproduktion och att den karibiska bomullen bara utgjorde en del av den bomull som kom till Sverige. Öresundstullens uppgifter om fartyg lastade med bomull med destination Stockholm under det svenska kriget kring 1800 visar att knappt en procent kom från Västindien och mellan 30 och 60 procent kom från östra Medelhavsområdet. Vissa fartyg från den senare regionen var lastade med över 80 000 skålpund. Även den levantinska bomullens tid skulle ta slut. Något årtionde senare kom bomull från Sydstaterna i USA att vara den viktigaste råvaran för den framväxande svenska och finska textilindustrin.

Saint Barthélemy var en av öarna där bomull producerades och kom under den tidiga svenska kolonialtiden att ingå i en varukedja som sträckte sig från Gustavia till Stockholm. Asplunds mekaniska bomullsspinneri var bland de första men ingalunda det enda företag som ingick i varukedjan. Samtidigt med Asplunds spinneri fanns det initiativ att grunda liknande verkstäder på en rad orter i Sverige, bland annat i Norrköping och Norrtälje, men inget av dessa kom att utannonsera sina färdiga produkter som gjorda av god västindisk bomull.

Bomullsgarnen som kardades och spanns på Asplunds bomullsspinneri var resultatet av arbete som utfördes av slavar i Västindien och kvinnliga arbetare i Stockholm, tillsammans med andra aktörer i såväl den atlantiska världen som i Östersjöområdet: odlare, avlönat tjänstefolk och slavar samt arbetsdjur på bomullsplantagerna i Karibien. Därtill kommer de olika faserna av transporten mellan de karibiska öarna och över Atlanten, samt slutligen kvinnorna på spinneriet som tillverkade bomullsgarn. Bomullen förvandlades under kedjan från en råvara till en handelsvara som erbjöds hugade konsumenter i det svenska riket. Den förädlade bomullens vidare väg från Asplunds spinneri i Tvetaberg är dock okänd; de befintliga källorna tiger om emottagandet av det västindiska bomullsgarnet. Troligtvis hittade ”den finaste västindiska bomullen” sina köpare eftersom Asplund fortsatte sin verksamhet, dock utan att publicera annonser där västindisk bomull salufördes.

Noter

1. *Åbo Tidningar* 22.4.1793.
2. Rosman, *Textilfabrikerna vid Barnängen*, s. 142–143.
3. ”Till salu”, *Åbo Tidningar* 25.6.1798.
4. *Inrikes Tidningar* 17.7.1798; *Posttidningar* 26.8.1798.
5. Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg*; Hollsten, Norrgård & Weiss, ”Cotton and Salt”.
6. Hildebrand, *Den svenska kolonin*; Strandberg, *Riskfylld handelskapitalism*.
7. En tidig teoretisk diskussion om varukedjor i den tidigmoderna världen finns hos Hopkins och Wallerstein, ”Commodity Chains”. Chris Evans och Göran Rydén har använt varukedjekonceptet för att undersöka kopplingen mellan Sverige och den tidigmoderna atlantiska världen med fokus på produktionen och konsumtionen av svenskt stångjärn, se Evans & Rydén, *Baltic Iron* och Evans & Rydén, ”Voyage Iron”. Se även Beckert, Bosma, Schneider & Vanhaute, ”Commodity Frontiers”.
8. Se Tyson, ”On the Periphery of the Peripheries”.
9. Kompaniets handlingar ingår i Svenska Riksarkivets (SE/RA) serie Handel och Sjöfart (HoS), Volym 87–191. Därutöver har vi konsulterat handlingar i Saint Barthélemy-samlingen, SE/RA/2411, samt Handels- och manufakturdivisionens handels- och manufakturprotokoll som ingår i Kommerskollegiets samlingar, SE/RA/420132/1/A 1.
10. Watts, *The West Indies*, s. 65.
11. Riello, *Cotton. The Fabric that Made the Modern World*, s. 191.
12. Watts, *The West Indies*, s. 211.
13. Du Tertre, *Histoire générale des Antilles II*, s. 150.
14. Schnakenbourg, ”Recherche sur l’histoire du coton en Guadeloupe”, s. 81.
15. Schnakenbourg, ”Recherche sur l’histoire du coton en Guadeloupe”, s. 85.
16. Beckert, *Empire of Cotton*, s. 42. Prissättningen av bomull per stycken var vanlig under tidigmodern tid men storleken på styckena kunde variera avsevärt. Javier Cuenca Esteban räknar med 14 yard (knappt 13 m) för ett stycke i England under perioden 1770–1800. Se Esteban, ”British Textile Prices, 1770–1831”, s. 74, <https://doi.org/10.2307/2598221> (hämtad 4.3.2024).
17. Tyson, ”On the Periphery of the Peripheries”.
18. Beckert, *Empire of Cotton*, s. 88–89.
19. Riello, *Cotton. The Fabric that Made the Modern World*, s. 191.
20. Tyson, ”On the Periphery of the Peripheries”, s. 2.
21. Tyson, ”On the Periphery of the Peripheries”, s. 3.
22. Haagensen, *Beskrivelse over eylandet St. Croix i America i Vestindien*.
23. Tyson, ”On the Periphery of the Peripheries”.
24. Tyson, ”On the Periphery of the Peripheries”, s. 14.
25. Edwards, *The History, Civil and Commercial*, s. 264–266.
26. Edwards, *The History, Civil and Commercial*, s. 266.

27. Edwards, *The History, Civil and Commercial*, s. 261.
28. Sack, *A Narrative of a Voyage to Surinam*, s. 101–102; Edwards, *The History, Civil and Commercial*.
29. David Beck Ryden, "One of the Finest and Most Fruitful Spots", s. 548–549; Alexander, *The Life of Alexander Alexander*, s. 29–30.
30. Moreau de Saint-Mery, *Description de la partie française de l'Isle Saint-Dom*, s. 795, 817.
31. Edwards, *The History, Civil and Commercial*, s. 262–268.
32. Lakwete, *Inventing the Cotton Gin*, s. 29, 45. Tidigare versioner av maskinen har dock utvecklats i Indien under Delhi-sultanatet.
33. Lakwete, *Inventing the Cotton Gin*, s. 40.
34. Se vidare Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg*; Wilson, *Commerce in Disguise*.
35. Folkräkningen på Saint Barthélemy 7 mars 1785, HoS Vol. 186B.
36. "Slutet af Utdrag utur et bref, ifrån St. Barthelemy d. 18 mai 1785", *Göteborgs Allehanda* 26.8.1785.
37. Utförligt i Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg*, s. 63–65 och Hollsten, Norrgård & Hollsten, "Cotton & Salt"; Dahlman, *Beskrifning om S. Barthelemy*, s. 11–16.
38. Fahlberg, "Anmärkningar öfver Bomullens planterande", s. 7–11, 18. Utförligt i Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg*, s. 65–67, och Hollsten, Norrgård & Hollsten, "Cotton & Salt".
39. Beck Rydén, "One of the Most Fruitful Spots in America", s. 454.
40. Tyson, "On the Periphery of the Peripheries", s. 5–6, 9–14.
41. "Följande är insändt", *Nyköpings Weckoblad* 29.6.1799.
42. [Carlander,] *Resan till Saint Barthélemy*, s. 67–68.
43. Fahlberg, "Anmärkningar öfver Bomullens planterande", s. 18–20.
44. Johan Norderling, rapport, Gustavia 28.3.1788, SE/RA/2411/1/1/26
45. [Carlander,] *Resan till Saint Barthélemy*, s. 67–68.
46. Johan Norderling, rapport, Gustavia 28.3.1788.
47. Annons, tryckt i *Dagligt Allehanda* 13.10.1790; 20.10.1790; 25.10.1790.
48. [Carlander,] *Resan till Saint Barthélemy*, s. 66. Utförligt i Weiss, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg*, s. 152–154.
49. Dreyer till Direktionen 3.7.1796, HoS Vol. 169.
50. Guvernör Stackelbergs rapport 5.12.1812, SE/RA/2411/2/1.
51. Guvernör Stackelbergs rapport 5.12.1812, SE/RA/2411/2/1.
52. Agent Gustav Wernberg till SVIKs direktion 17.12.1795, HoS Vol. 169.
53. Lista å in- och utgående fartyg 1787, SE/RA/2411/5/3.
54. Se vidare Hildebrand, *Den svenska kolonin*, s. 94–98; Wilson, *Commerce in Disguise*, s. 81.
55. Wilson, *Commerce in Disguise*, Appendix I.
56. Wilson, *Commerce in Disguise*, s. 101–113.
57. Strandberg, *Risikfylld handelskapitalism*, s. 23 och 25, diagram 1 och 2.
58. Strandberg, *Risikfylld handelskapitalism*, s. 33, 57, 60, 64, 68–69 samt tabell 2. Tolag var tillägg till tullavgifterna som tillföll en stapelstad och som togs ut på utländska varor, se vidare "tolag", *Förvaltningshistorisk ordbok*, <https://fho.sls.fi/tidsperiod/1700-tal/#T>.

59. Sound Tolls Register (STR; <https://www.soundtoll.nl/>) Id 141846, 76864 och 172540.
60. STR Id 29333.
61. STR Id 1009044.
62. Stenqvist till direktionen 16.2.1804, Kontoret till direktionen 10.8.1804, HoS Vol. 170.
63. STR Id 990487, kapten Jan Hansen från Hamburg, Gustavia till Kiel 17.4.1804. Huruvida det var fråga om öns bomull framgår inte i Öresundstullens register.
64. Wernberg till direktionen 16.5.1795, HoS Vol. 169; Factura, carga Aparancen/Flodberg 14.4.1796 och factura L'Amérique/Edling 27.6.1796, HoS Vol. 182B.
65. Kontoret till direktionen 4.12.1800, HoS Vol. 170.
66. Norderling till SVIK 12.11.1796, HoS Vol. 169.
67. ”Port intelligence,” *The Report of Saint Bartholemew* 41 (2.3.1805), 43 (16.3.1805), 45 (30.3.1805).
68. Direktionen till Röhl et Hansen 9.12.1790, HoS Vol. 158.
69. Hildebrand, *Den svenska kolonin*.
70. Direktionens pro memoria till Röhl et Hansen 15.10.1791, HoS Vol. 158.
71. Direktionen till Broberg 2.12.1792, HoS Vol. 158.
72. Auktionsprotokoll 1792, 1793, 1794, 1795, HoS Vol. 165.
73. Direktionen till kontoret, 16.10.1795, 20.11.1795, 21.12.1795, HoS Vol. 158.
74. Direktionen till Dreyer 2.12.1796, HoS Vol. 158.
75. Direktionen till Dreyer 10.10.1796, HoS Vol. 158.
76. Direktionen till Dreyer 30.9.1797, HoS Vol. 158.
77. Dreyer till direktionen 12.9.1797, HoS Vol. 169; Direktionen till Dreyer 26.1.1798, HoS Vol. 159.
78. Dreyer till direktionen 25.8.1798, HoS Vol. 169.
79. Direktionen till Dreyer 7.12.1798, HoS Vol. 159.
80. Direktionen till Dreyer 13.9.1799, HoS Vol. 159.
81. Direktionen till kontoret 15.8.1800, 5.5.1801, HoS Vol. 159.
82. Direktionen till kontoret 15.10.1802, 15.9.1803, 12.11.1804 och 18.11.1805, HoS Vol. 159.
83. Kontoret till SVIKs direktion 22.1.1803, HoS Vol. 170.
84. Direktionen till kontoret 18.11.1805, HoS Vol. 170.
85. Inventering av varulagret i Stockholm 1796 och 1797, HoS Vol. 148 och 149.
86. Ivar Simonsson, ”Daniel Asplund”, *Svenskt biografiskt lexikon*, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/18900> (hämtad 3.1.2024).
87. Kompaniets beställningar från Bergsunds järngjuteri behandlas i en kommande studie av Göran Rydén och Holger Weiss.
88. Protokoll 6.10.1794, SE/RA/420132/1/A 1 fa/37b.
89. Rekapitulation i protokoll 11.10.1802, SE/RA/420132/1/A 1 fa/45. Elwius var en i England utbildad verkmästare som ledde verksamheten vid Bergsunds gjuteri, se Gårdlund, ”Teknik och tekniker,” s. 143.
90. Protokoll 11.10.1796, SE/RA/420132/1/A 1 fa/39.
91. Protokoll 16.10.1798, SE/RA/420132/1/A 1 fa/41.

92. Protokoll 20.5.1799, 20.6.1799, 26.6.1799, SE/RA/420132/1/A 1 fa/42.
93. Notificationer. Auktioner, *Stockholms Post-Tidningar*, 12.7.1806.
94. Varulager i Stockholm, 1799–1804, HoS Vol. 150.
95. Protokoll 3.8.1801, SE/RA/420132/1/A 1 fa/44.
96. Jonsson & Sandgren, "Kvinnors arbete", s. 84.
97. "Bomullsindustrin", *Nordisk familjebok*. Ugglepplagan.
98. Tham, *Beskrifning öfver Sveriges rike. Beskrifning öfver Stockholms län*, s. 306.

Källor och litteratur

ARKIVKÄLLOR

Riksarkivet, Stockholm

Handel och Sjöfart (HoS)

Västindiska kompaniets arkiv

Kommerskollegiets samlingar

Handels- och manufakturdivisionens handels- och manufakturprotokoll (SE/RA/420132/1/A 1)

Saint Barthélemyssamlingen (SE/RA/2411)

Sound Tolls Register (STR); <https://www.soundtoll.nl/>

TRYCKTA KÄLLOR

Alexander, Alexander, *The Life of Alexander Alexander. In Two Volumes*, Vol. 1, Blackwood: Cadell 1830.

[Carlander, Christopher.] *Resan till Saint Barthélemy. Dr Christopher Carlanders resejournal 1787–1788. Anteckningar samlade och bearbetade av Sven Ekvall*, Stockholm: Kungl. Vetenskapsakademien 1979.

Edwards, Bryan, *The History, Civil and Commercial, of the British Colonies in the West Indies: In 2 vol.: Illustr. with maps*, Vol. 2, Dublin: Luke White 1794.

Fahlberg, Samuel, ”Anmärkningar öfver Bomullens planterande på de Amerikanska Öarne och i synnerhet på St. Barthelemi”, *Kongl. Vetenskaps Academiens Nya Handlingar för Månaderne Januarius, Februarius och Martius 1790*.

Haagensen, Reimert, *Beskrivelse over Eylandet St. Croix i America i Vest-Indien*, Kjøbenhavn: trykt hos L.H. Lillies Enke 1858.

Labat, Jean-Baptiste, *Nouveau voyage aux isles de l’Amerique. Contenant l’histoire naturelle de ces pays, l’origine, les mœurs, la religion & le gouvernement des habitans anciens & modernes*, Pierre-François Giffart 1722.

Moreau de Saint-Mery, Médéric, *Description topographique, physique, civile, politique et historique de la partie française de l’Isle Saint-Domingue* (1797), A Philadelphia: Et s’y trouve chez l’auteur, au coin de Front & de Callow-Hill streets. A Paris, chez Dupont, libraire, rue de la Loi.

Et à Hambourg, chez les principaux libraires, 1797,

<http://archive.org/details/descriptiontopogoomore> (hämtad 29.10.2024).

von Sack, Albert, *A Narrative of a Voyage to Surinam: Of a Residence There During 1805, 1806, and 1807, and of the Author’s Return to Europe by the Way of North America*, W. Bulmer 1810, <https://archive.org/details/b22011079/page/54/mode/2up?ref=ol&view=theater> (hämtad 17.1.2024).

- Du Tertre, Jean Baptiste, *Histoire générale des Antilles habitées par les François* II, Paris: Thomas Jolly 1667.
- Tham, Wilhelm, *Beskrifning öfver Sveriges rike. Beskrifning öfver Stockholms län*, Stockholm: Bagges förlag 1850.

TIDNINGAR

- Dagligt Allehanda*
- Götheborgs Allehanda*
- Inrikes Tidningar*
- Nyköpings Weckoblad*
- Posttidningar*
- Stockholms Post-Tidningar*
- The Report of Saint Bartholomew*
- Åbo Tidningar*

LITTERATUR

- Armstrong, Alan D. & Mark W. Hauser, "Cotton Estates and Cotton Craft Production in the Colonial-era Caribbean", *Material Worlds* 2017, s. 214–233.
- Beckert, Sven, *Empire of Cotton. A Global History*, New York: Vintage Books 2015.
- Beckert, Sven, Ulbe Bosma, Mindi Schneider & Eric Vanhaute, "Commodity Frontiers and the Transformation of the Global Countryside. A Research Agenda", *Journal of Global History* 16, 2021:3, s. 435–450.
- Blouet, Olwyn M., "Bryan Edwards, F.R.S., 1743–1800", *Notes and Records of the Royal Society of London* 54, 2000:2, s. 215–222, <http://www.jstor.org/stable/531967> (hämtad 17.1.2024).
- "Bomullsindustrin", *Nordisk familjebok*. Ugglepplagan.
- Esteban, Javier Cuenca, "British Textile Prices, 1770–1831. Are British Growth Rates Worth Revising Once Again?", *The Economic History Review* 47, 1994:1, <https://doi.org/10.2307/2598221> (hämtad 4.3.2024).
- Evans, Chris & Göran Rydén, *Baltic Iron in the Eighteenth-Century Atlantic World*, Leiden: Brill 2007.
- Evans, Chris & Göran Rydén, "'Voyage Iron'. An Atlantic Slave Trade Currency, its European Origins, and West African Impact", *Past & Present* 239, 2018:1, s. 41–70.
- Gårdlund, Torsten, "Teknik och tekniker i den tidiga svenska verkstadsindustrin", *Ekonomisk tidskrift* 42, 1940:4, s. 179–191.
- Hildebrand, Ingegerd, *Den Svenska kolonin S:t Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1796*, Lund: A.-B. Ph. Lindstadts universitetsbokhandel 1951.

- Hollsten, Laura, Stefan Norrgård & Holger Weiss, "Cotton and Salt. Swedish Colonial Aspirations and the Transformation of a Caribbean Island in the Eighteenth Century", *Environment and History* 26, 2018:2, s. 261–287.
- Hopkins, Terence K. & Immanuel Wallerstein, "Commonity Chains in the World-Economy Prior to 1800", *Review* 10, 1986:1, s. 157–170.
- Jaquay, Barbara Gaye, *The Caribbean Cotton Production. An Historical Geography of the Region's Mystery Crop*, Texas A&M University 1997.
- Jonsson, Inger & Fredrik Sandgren, "Kvinnors arbete och regionala arbetsmarknader i Sverige under 1800-talets första hälft", Fredrik Sandgren (red.), *Kvinnors flit och slit. Kvinnors arbete under tidig svensk industrialisering*, Uppsala: Historiska institutionen vid Uppsala universitet 2018, s. 56–90.
- Jordaan, Han & Victor Wilson, "The Eighteenth-century Danish, Dutch and Swedish Free Ports in the Northeastern Caribbean. Continuity and Change", *Dutch Atlantic Connections, 1680–1800*, Leiden: Brill 2014, s. 273–308.
- Lakwete, Angela, *Inventing the Cotton Gin. Machine and Myth in Antebellum America*, Baltimore: Johns Hopkins UP 2005.
- Maher, Julianne, *The Survival of People and Languages. Schooners, Goats and Cassava in Saint Barthélemy, French West Indies*, Leiden: Brill 2013.
- Riello, Giorgio, *Cotton. The Fabric that Made the Modern World*, Cambridge & New York: Cambridge University Press 2013.
- Rosman, Holger, *Textilfabrikerna vid Barnängen. Bilder ur Stockholms industrihistoria*, Stockholm: Centraltryckeriet 1929.
- Ryden, David Beck, "'One of the Finest and Most Fruitful Spots in America'. An Analysis of Eighteenth-Century Carriacou", *Journal of Interdisciplinary History* 43, 2013:4, s. 539–570.
- Schnakenbourg, Christian, "Recherche sur l'histoire du coton en Guadeloupe (XVII e-XIX e siècles)", *Bulletin de la Société d'Histoire de la Guadeloupe* 152, 2009.
- Simonsson, Ivar, "Daniel Asplund", *Svenskt biografiskt lexikon*, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/18900> (hämtad 3.1.2024).
- Strandberg, Pierre, *Risikfylld handelskapitalism och västindiska marknader. Handels- och sjöfartskontakter mellan Göteborg och Västindien 1782–1806*, Magisteravhandling i historia, Göteborgs universitet 2022.
- "Tolag", *Förvaltningshistorisk ordbok*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2016, <http://fho.sls.fi>, (hämtad 7.3.2024).
- Tyson, George F., "On the Periphery of the Peripheries. The Cotton Plantations of St. Croix, Danish West Indies, 1735–1815", *The Journal of Caribbean History* 26, 1992:1, s. 1–36.
- Watts, David, *The West Indies. Patterns of development, culture and environmental change since 1492*, Vol. 8., Cambridge & New York: Cambridge University Press 1990.
- Weiss, Holger, *Slavhandel och slaveri under svenskt flagg*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis 2016.
- Wilson, Victor, *Commerce in Disguise. War and trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793–1815*, Åbo: Åbo Akademi 2016.